

УДК 351: 352/354:316.4

DOI: 10.35432/tisb342025358567

Ірина Матвеєнко*доктор наук з державного управління, доцент,**завідувач кафедри публічної служби та права**Навчально-наукового інституту публічної служби та управління**Національного університету «Одеська політехніка»**<https://orcid.org/0000-0002-2567-9668>**e-mail: irinamatveenko19@gmail.com*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: НАУКОВО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано науково-прикладні підходи до вивчення соціального капіталу у публічному управлінні. Визначено соціальний капітал як багатовимірну категорію, що охоплює соціальні мережі, норми, довіру та взаємодію між суб'єктами суспільних відносин. Встановлено взаємозв'язок соціального капіталу із соціально-економічним розвитком, ефективністю публічного управління, якістю надання публічних послуг та розвитком територіальних громад. Наголошено на значенні соціального капіталу як ресурсу колективної діяльності, мобілізації суспільства та підвищення інноваційної спроможності публічного сектору. Відзначено багаторівневий характер його формування та відсутність єдиного індикаторів до його вимірювання та оцінювання. Зроблено акцент на ролі інститутів громадянського суспільства у формуванні соціального капіталу через розвиток довіри, горизонтальних і вертикальних зв'язків та громадської участі. Виокремлено структурні компоненти соціального капіталу, зокрема реляційний, структурний та когнітивний виміри, а також основні типи: соціальний капітал, що відображає силу спільнот, міжособистісні відносини і рівень довіри; капітал знань, що включає кращі практики та усталені способи діяльності; інституційний капітал, що характеризує якість системи врядування та взаємодію між установами. Вказано на зв'язок соціального капіталу з інноваційним розвитком, економічним зростанням та підвищенням стійкості громад до кризових явищ. Відзначено особливості трансформації соціального капіталу в умовах воєнного стану в Україні, що проявляються у зміщенні акценту з вертикальної довіри до розвитку горизонтальних зв'язків і неформальних мереж, що сприяє підвищенню соціальної згуртованості, мобілізації ресурсів та здатності громад до самоорганізації.

Зроблено наголос, що соціальний капітал є складним багатовимірним явищем, яке формує основу ефективного публічного управління та розвитку територіальних громад. Встановлено, що відсутність єдиного підходу до його концептуалізації та індикаторного оцінювання ускладнює практичне використання цього ресурсу. Вказано на необхідності подальшого наукового осмислення та практичного впровадження соціального капіталу як інструменту підвищення ефективності управління, забезпечення соціальної згуртованості та стійкості громад у сучасних умовах трансформацій і криз.

Ключові слова: соціальний капітал, публічне управління, теорія соціального капіталу, органи публічної влади, громадянське суспільство, територіальна громада, воєнний стан.

Iryna Matvieienko*Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor,**Head of the Department of Public Service and Law,**ESI of Public Service and Administration,**Odesa Polytechnic National University**<https://orcid.org/0000-0002-2567-9668>**e-mail: irinamatveenko19@gmail.com*

THE ROLE OF SOCIAL CAPITAL IN PUBLIC ADMINISTRATION: A SCIENTIFIC AND APPLIED ASPECT

The article analyzes scientific and applied approaches to the study of social capital in public administration. Social capital is defined as a multidimensional category that encompasses social networks, norms, trust, and interaction between subjects of social relations. The relationship of social capital with socio-economic development, the effectiveness of public administration, the quality of public service provision, and the development of territorial communities is established. The importance of social capital as a resource for collective activity, mobilization of society, and increasing the innovative capacity of the public sector is emphasized. The multilevel nature of its formation and the absence of unified indicators for its measurement and evaluation are noted. The emphasis is placed on the role of civil society institutions in the formation of social capital through the development of trust, horizontal and vertical ties, and public participation. The structural components of social capital are identified, in particular the relational, structural and cognitive dimensions, as well as the main types: social capital, which reflects the strength of communities, interpersonal relationships and the level of trust; knowledge capital, which includes best practices and established ways of doing things; institutional capital, which characterizes the quality of the governance system and the interaction between institutions. The connection of social capital with innovative development, economic growth and increasing the resilience of communities to crisis phenomena is indicated. The peculiarities of the transformation of social capital under martial law in Ukraine are noted, which are manifested in the shift in emphasis from vertical trust to the development of horizontal ties and informal networks, which contributes to increasing social cohesion, resource mobilization and the ability of communities to self-organize. It is emphasized that social capital is a complex multidimensional phenomenon that forms the basis of effective public administration and the development of territorial communities. It is established that the lack of a unified approach to its conceptualization and indicator assessment complicates the practical use of this resource. The need for further scientific understanding and practical implementation of social capital as a tool for increasing management efficiency, ensuring social cohesion and resilience of communities in modern conditions of transformations and crises is indicated.

Keywords: social capital, public administration, theory of social capital, public authorities, civil society, territorial community, martial law.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Соціальний капітал у сучасних умовах виступає важливим чинником ефективності публічного управління, оскільки визначає рівень довіри, рівень встановлення взаємодії та здатність до формування колективних дій у суспільстві. Його значення особливо зростає в умовах трансформаційних змін, процесів децентралізації та правового режиму воєнного стану в Україні. Спостерігається тенденція до підвищення ролі горизонтальних зв'язків, неформальних мереж і громадянської участі у забезпеченні стійкості територіальних громад. Соціальний капітал сприяє мобілізації внутрішніх ресурсів, консолідації зусиль громадян і органів влади, а також формує спроможність громад до кризових явищ та адаптації до умов невизначеності. Водночас, незважаючи на зростання ролі соціального капіталу, у сфері публічного управління зберігається велика кількість невирішених проблем. Відсутній єдиний погляд у підходах до його концептуалізації, визначення структурних компонентів і типів, механізмів/інструментів формування та використання. Трансформація соціального капіталу в умовах воєнного стану, зокрема зміщення акценту з вертикальної до горизонтальної довіри, потребує додаткового наукового осмислення у контексті забезпечення збалансованої взаємодії між громадянами, органами публічної влади та іншими суб'єктами.

Разом з тим, незважаючи на значний науковий доробок, у сучасних дослідженнях

відсутня єдність щодо концептуалізації соціального капіталу у публічному управлінні, його структурних компонентів, механізмів формування та інструментів практичного використання. Це ускладнює інтеграцію відповідних підходів у систему публічного управління та обмежує можливості ефективного використання соціального капіталу як ресурсу суспільного розвитку. Все вище зазначене вказує на необхідність поглиблення науково-прикладного осмислення соціального капіталу, що зумовлює актуальність даного дослідження та його зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями у сфері публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У сучасному науковому дискурсі проблематика соціального капіталу у публічному управлінні набула значної уваги з боку українських та зарубіжних дослідників, що зумовило формування різноманітних науково-прикладних підходів до його розуміння, інтерпретації та використання як ресурсу управління соціально-економічного розвитку держав та суспільства. У зарубіжних наукових джерелах «соціальний капітал» розглядається у різних контекстах, зокрема як: термін, що визначає масштаб і характер встановлення зв'язків між людьми, формує колективне ставлення та поведінку задля підтримки функціонуючого та згуртованого суспільства [10]. Є дослідження в межах, яких надається осмислення сутності, структури, змісту соціального капіталу, приділяється увага визначенню його форм та типів. Переважна частина визначень базується на класичних підходах Р. Патнема, П. Бурдье, Н. Ліна, Ж. Нахпета та С. Гошала, де соціальний капітал трактується як сукупність соціальних мереж, норм і довіри або як ресурс, що формується через соціальні зв'язки [5]. Привертають увагу дослідження, у яких соціальний капітал розглядається як чинник економічного розвитку та соціального добробуту. Так, підходи ОЕСР демонструють, що рівень соціального капіталу прямо пов'язаний із показниками у сферах охорони здоров'я, освіти, зайнятості та громадянської активності, а також виступає основою сталого розвитку поряд із природним та економічним капіталом [16].

Виокремлюються дослідження, де соціальний капітал розглядається як чинник підвищення ефективності державного управління, легітимності влади та якості надання публічних послуг, зокрема через розвиток довіри та взаємодії між громадянами і владою [3; 13]. Іншу групу досліджень складають наукові розробки, у яких соціальний капітал аналізується через призму соціальних зв'язків і комунікацій [14]. Зарубіжні науковці роблять акцент на взаємообумовленості формування соціального капіталу із процесами інноваційного розвитку [9; 15]. Соціальний капітал досліджується на рівні територіальних громад із визначенням ролі громадянського суспільства, соціальної згуртованості та здатності громад до самоорганізації і встановлення спільних колективних дій [8]. Актуалізується проблематика дослідження соціального капіталу у забезпеченні стійкості до криз та катастроф, в межах яких доводиться його ефективність у цих умовах та зроблено акцент на підвищенні готовності громад на реагування на ризики [7; 17]. Є дослідження, які вказують на відсутність універсального інтегрального показника та запропоновано використовувати систему індикаторів, що охоплюють рівень довіри, соціальної участі, інтенсивність соціальних зв'язків та залученість у громадське життя [6; 11].

В українських наукових джерелах визначається особлива роль соціального капіталу в умовах воєнного стану та відзначається зміщення акценту з вертикальних форм довіри до розвитку горизонтальних зв'язків і неформальних мереж, що сприяє підвищенню рівня соціальної згуртованості, мобілізації ресурсів та самоорганізації громад [1]. В інших українських наукових роботах, соціальний капітал трактується як чинник ефективного функціонування територіальних громад, що сприяє консолідації зусиль та вирішенню соціально-економічних проблем [2].

Отже, українські та зарубіжні науково-прикладні джерела демонструють багатовимірність дослідження соціального капіталу, що охоплює теоретичні та методологічні

аспекти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення ролі соціального капіталу у публічному управлінні на основі узагальнення зарубіжних та українських науково-прикладних підходів, з'ясування його сутності, структурних компонентів і рівнів прояву, а також обґрунтування доцільності його формування та використання як інструменту підвищення ефективності публічного управління, розвитку територіальних громад, зміцнення соціальної згуртованості в умовах сучасних трансформаційних змін і кризових явищ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальний капітал у науково-прикладних джерелах визначається як багатоаспектне явище, що обумовлює інтерес до його дослідження з боку науковців та практиків. Здебільшого, соціальний капітал розглядається як основний ресурс для колективної діяльності, мобілізації суспільства та підвищення інноваційної спроможності публічного сектору. На офіційному сайті державної служби статистики Великобританії (Office for National Statistics) соціальний капітал визначається як «термін, який описує масштаб і характер наших зв'язків з іншими, а також колективні ставлення та поведінку між людьми, що підтримують добре функціонуюче, згуртоване суспільство» [10]. В інших джерелах соціальний капітал трактується як «основа, що об'єднує людей у суспільстві» [16]. Дослідження ОЕСР демонструють, що рівень соціального капіталу пов'язаний із низкою соціально-економічних показників, зокрема у сферах охорони здоров'я, освіти, зайнятості та громадянської активності. Соціальний капітал лежить в основі економічного зростання та досягненні майбутнього добробуту [16]. У підході ОЕСР використовується концепція чотирьох видів капіталу, які формують відповідні ресурси та визначають основну сталого соціально-економічного розвитку. Це соціальний капітал, який охоплює соціальні норми, спільні цінності та інституційні домовленості, що сприяють співпраці між людьми. Природний капітал, включає природні ресурси та екологічні системи, що забезпечують добробут людей (сировина, кліматичні умови тощо). Економічний капітал охоплює фінансові ресурси, матеріальну інфраструктуру та технологічні активи [16].

У сучасних науково-прикладних підходах поряд із базовими формами капіталу використовуються додаткові категорії. Так, у Білій книзі уряду Великобританії та у дослідженнях Кембриджського університету додатково виділено такі типи:

- соціальний капітал, який відображає силу спільнот, міжособистісних відносин і рівень довіри у суспільстві;
- капітал знань, що охоплює накопичені кращі практики та усталені способи ведення діяльності, які сприяють інноваціям у сфері управління та бізнес-процесів;
- інституційний капітал, що характеризує якість і надійність системи врядування, а також взаємодію між установами та організаціями [16].

Йдеться про те, що інституційний капітал, управління та демократія розглядаються як складові соціального капіталу. Багатовимірність соціального капіталу як наукової категорії зумовлює складність його вимірювання за допомогою усталених індикаторів та показників. Зазначається, що окремі його компоненти, рівні або характеристики підпадають під емпіричні вимірювання, втім єдиного інтегрального показника вимірювання не існує. Це пов'язано з тим, що соціальний капітал формується на індивідуальному рівні (мікро), рівні спільнот (мезо) та національному (макро) рівні, які характеризуються різними типами побудови взаємозв'язків. Важливу роль у формуванні та відтворенні соціального капіталу відіграють організації громадянського суспільства, зокрема структури добровільного, громадського та соціального сектору. Через свою діяльність вони сприяють розвитку різних форм соціальних зв'язків, зміцненню довіри та підвищенню рівня взаємодії у громадах. Накопичення та систематизація практичного досвіду таких організацій дозволяє доповнювати академічні дослідження та сприяє кращому розумінню механізмів зміцнення

соціального капіталу [16].

Провідний експерт незалежної дослідницької організації Інституту соціального капіталу Т. Кларідж у 2020 році опублікував статтю, яка присвячена визначенню терміну «соціальний капітал». За результатами проведеного дослідження було виявлено, що майже 70% визначень ґрунтуються на теоретичних підходах таких дослідників як Р. Патнем, П. Бурдье, Н. Лін, Ж. Нахап'єт, С. Гошал та Дж. Коулман [6]. Т. Кларідж (2020) зазначає, що однією із найпоширеніших є концепція, запропонована Р. Патнем, який трактує його як характеристик соціальної організації – мереж взаємодії, соціальних норм і довіри, що сприяють координації та співпраці між людьми задля досягнення взаємної вигоди. П. Бурдье розглядає соціальний капітал як сукупність фактичних або потенційних ресурсів, пов'язаних із належністю індивіда до певного типу соціальних зв'язків. Вагомий внесок у розвиток теорії соціального капіталу зробили Ж. Нахап'єт та С. Гошал, які виокремили структурний, реляційний та когнітивний виміри соціального капіталу [6].

Згідно із теорією соціального капіталу, соціальні мережі та довіра створюють передумови для налагодженої співпраці між державними адміністраторами та громадянами, призводить до підвищення ефективності функціонування державного сектору. Соціальний капітал може підвищувати ефективність інституційної діяльності, зокрема шляхом покращення якості надання державних послуг. Так, на думку зарубіжного дослідника П. Свебвіса (2018) активність громадян в управлінні справами на місцевому рівні є важливим чинником підвищення готовності та спроможності управлінців та представників громадськості працювати разом для задоволення спільних потреб. Належний рівень сформованості соціальних мереж та довіри сприяють обміну цінною інформацією, знижують витрати на масштабне регулювання і контроль, підвищують ймовірність участі та співпраці, сприяють формуванню спільних норм між органами влади та громадянами [13].

У теоретичному вимірі формування соціального капіталу пов'язують із соціальними мережами взаємодії та соціальними зв'язками, які індивіди вибудовують для вирішення важливих соціально-економічних питань. Взаємодія розглядається як цінний ресурс у здійсненні соціальної діяльності та реалізації колективних дій. Міжособистісна взаємодія, що виникає під час участі в економічних та соціальних заходах, призводять до формування соціальних норм і довіри. Члени мережі об'єднуються на принципах співпраці, що дозволяє подолати інформаційну диспропорцію та сприяє більш і ефективним колективним діям. Взаємодія розглядається як джерело соціального капіталу, оскільки ґрунтується на довірі та почутті належності й визначає його як колективне благо. У зарубіжних наукових джерелах зазначається, що соціальний капітал включає фінансові та інформаційні ресурси, які передаються через реляційну мережу і забезпечують конкурентну перевагу. З цієї позиції, соціальний капітал характеризують за трьома вимірами: реляційний (довіра, норми та зобов'язання), структурний (зв'язки та конфігурації відносин) та когнітивний (формування спільних цінностей) [14].

В межах теорії соціального обміну виокремлюється два типи соціального капіталу: еґоцентричний, який базується на зв'язках між окремими акторами; та соціоцентричний, який заснований на мережевих зв'язках, що дозволяють отримати великий обсяг інформації та встановлювати взаємодію (наприклад, це зв'язок між двома департаментами, агентствами чи організаціями). Еґоцентричний тип соціального капіталу базується на стратифікованій соціальній структурі. Відмінність соціоцентричного типу соціального капіталу полягає у тому, що він заснований на практиках спільнот і формується у результаті обміну інформацією, створенні мереж, що сприяє мобілізації активів на рівні громад [12].

У науковій праці А. Боні Савіньон досліджує еволюцію теорії соціального капіталу та її інтеграції у державне управління. У цьому контексті концепція соціального капіталу пов'язана із моделлю «трикутника суспільної цінності», що розглядається як важливий механізм підвищення легітимності та суспільної підтримки функціонування

державних інституцій. Дослідниця трактує соціальний капітал як «особливості соціального життя...», які дозволяють учасникам ефективніше діяти разом для досягнення спільних цілей» [3]. Поряд із цим визначенням надано інші тлумачення соціального капіталу, зокрема: інституції, відносини та норми, які формують якість і кількість соціальних взаємодій у суспільстві; соціальні мережі, норми, цінності та спільні уявлення, що сприяють співпраці всередині групи або груп за її межами; особливості соціальної організації, яка заснована на громадянській участі, взаємності, довіри та співпраці задля отримання взаємної вигоди; мережі, норми та стосунки, які допомагають спільнотам і організаціям працювати краще [3].

Наступна група зарубіжних науковців акцентує увагу на взаємозв'язку між процесами формуванням соціального капіталу та запровадженням інновацій. Така позиція дослідників обумовлена впливом соціального капіталу на процеси економічного зростання. Науковці вказують на недостатній рівень дослідження соціального капіталу як багатовимірного явища, різних рівнів та форм його прояву. Визначено переваги інституційної теорії, в межах якої відбувається розподіл соціального капіталу на індивідуальному та організаційному рівнях, що обумовлює виникнення його різних функціональних форм у процесах економічного зростання та формуванні суспільного добробуту [9].

Індивідуальний рівень соціального капіталу формується з урахуванням особистих здібностей партнерів під час взаємодії, що дає змогу різним суб'єктам долучатися до колективної діяльності, оцінювати значущість цих взаємозв'язків і використовувати їх для створення інновацій. Організаційний рівень впливу соціального капіталу, як правило, супроводжується появою винаходів та їх комерціалізацією, що реалізується у організаціях, наукових колективах у процесі взаємодії між кампаніями, державними установами та університетами. Процеси такої взаємодії призводять до виникнення закритих та відкритих систем інновацій. Закрита система інновацій залежить від дослідницького потенціалу кампаній та її здатності контролювати інтелектуальну власність. Відкриті інновації передбачають тісну співпрацю з фахівцями та організаціями, участь в обміні продуктами інтелектуальної власності тощо [9]. Наголошено, що діяльність у закритій інноваційній системі вимагає від учасників процесу інновацій об'єднати зусилля для досягнення спільної мети, що водночас породжує проблему координації. Цю проблему можна ефективно вирішити за допомогою інституційних механізмів, дія яких ґрунтується на взаємній довірі членів певної групи, дотриманні норм і правил спільноти [9].

В інших публікаціях наголошується, що теорія соціального капіталу була прийнята для розуміння соціальної природи інновацій, де новатори отримують доступ до ресурсів через встановлення неформальних зв'язків. Інновації засновані на колективних діях, а формальна/неформальна взаємодія та комунікація відіграють провідну роль. Вказується, що соціальний капітал – це ресурси, вбудовані у стосунки, які можуть створювати конструктивну взаємодію серед учасників, сприяти впливу, солідарності та посиленню обміну інформацією. Таким чином, вплив соціального капіталу на інновації, значною мірою, опосередковується створенням сприятливих умов для обміну та поєднання ресурсів. Зарубіжні дослідники концептуалізують багаторівневу модель, де соціальний капітал характеризується як чинник впливу на інновації у контексті спільної діяльності всіх учасників, прозорості комунікації та узгодження спільного бачення [15].

Є дослідження, які зосереджуються на процесах трансформації державного сектору шляхом використання соціального капіталу та інновацій. Об'єднання колективних зусиль може призвести до соціальних, економічних та екологічних трансформацій. Такий вид співпраці допомагає відстоювати суспільні інтереси та є одним із механізмів досягнення поступових системних змін. Найбільший вплив спостерігається на рівні громад, оскільки це розширює участь та доступ до ресурсів, посилює здатність співпрацювати, ініціювати та підтримувати інноваційні рішення для подолання місцевих викликів. Важливу роль у цьому процесі відіграє соціальний капітал та рівень сформованості довіри між всіма учасниками.

Мережі соціальної взаємодії створюють сприятливі умови для розвитку соціального капіталу, що стосується взаємозв'язку та спільних переконань, які існують між людьми на рівні громади. Соціальний капітал характеризується як чинник розвитку та інновацій, сприяючи співпраці, обміну знаннями та об'єднанню ресурсів. Соціальний капітал і довіра створюють сприятливе середовище для реалізації цих ідей. Підґрунтям для розвитку соціального капіталу на рівні громад є соціальні норми, які об'єднують людей на основі спільних інтересів, цілей або територіальної приналежності. Соціальні мережі сприяють накопиченню соціального капіталу та участі у колективних діях. Здатність до самоорганізації означає можливість мобілізувати різноманітні ресурси, знання та соціальні зв'язки громад для вирішення місцевих проблем і досягнення спільних цілей, в тому числі в умовах кризи. У цьому контексті, спільноти характеризуються як динамічні соціальні утворення, що постійно еволюціонують на основі взаємовідносин між їхніми членами. За наявності розвинених соціальних зв'язків і мереж взаємодії вони можуть створювати сприятливе середовище для колективного навчання та адаптації до змін. Громади часто володіють значним обсягом локальних знань і практичним досвідом, які формуються внаслідок повсякденного життя, культурних традицій та взаємодії у певному середовищі. Такі знання сприяють глибшому розумінню соціальних, культурних і екологічних процесів, дозволяють адаптувати управлінські чи соціальні втручання для ефективного вирішення проблем на місцевому рівні [8].

Фахівці зарубіжної дослідницької організації Інституту соціального капіталу зазначають, що соціальний капітал не можна виміряти безпосередньо, проте його можна оцінити через відповідні детермінанти та прояви. Детермінанти визначаються як фактори, що впливають на соціальну взаємодію та орієнтовані на формування соціального капіталу. Прояви визначаються як результат соціального капіталу (наприклад, покращення рівня життя або зниження рівня злочинності). Експерт Т. Кларідж (2017) стверджує, що підходи до вимірювання соціального капіталу змінюються, і багатовимірний характер цього явища потребує застосування широкого спектра індикаторів. Вказується, що індекси соціального капіталу на рівні громад належать до структурного виміру та включають такі характеристики, як рівень довіри, надійність, рівень налагодження структурних властивостей мереж, членство в асоціаціях, залучення громади та волонтерську діяльність. Запропоновано, для опису реляційного соціального капіталу використовувати показники соціальних стосунків, згуртованості спільнот і міжособистісної взаємодії. Показники когнітивного соціального капіталу акцентують увагу на громадянських нормах, довірі, соціальній підтримці, колективних цілях, що надає можливість оцінити соціальні ресурси та рівень взаємодії на рівні спільнот [6].

Інші дослідження зосереджуються на визначенні ролі соціального капіталу на рівні громад в умовах ризиків та кризових явищ. Так, одним із перспективних підходів підвищення стійкості громади до катастроф є залучення соціального капіталу у процеси управління ризиками катастроф на рівні громади. Зарубіжні дослідники стверджують, що наразі існує обмежена кількість доказів, які демонструють як соціальний капітал сприяє стійкості громади до криз та катастроф різного характеру. Вказується на причинно-наслідкових зв'язках, через які соціальний капітал може позитивно впливати на результати стійкості громади до катастроф. Загалом, конкретні механізми, через які соціальний капітал позитивно впливає на стійкість громади, класифіковано наступним чином: соціальне навчання; колективні дії; готовність до стихійних лих; належний рівень інформування та комунікація; громадянська відповідальність. У контексті управління ризиками стихійних лих постачальниками соціального капіталу є мешканці громади, громадські організації, уряди, бізнес та ін. Логіка впливу соціального капіталу на розвиток стійкості громади до катастроф залежить від того, як її члени взаємодіють і допомагають одне одному, покращують розуміння ризиків через спільне використання ресурсів і ефективну комунікацію, а також від

того, як ці взаємозв'язки зміцнюють здатність громади ефективно реагувати на катастрофи. Завдяки численним перевагам соціальний капітал визнаний як чинник, що сприяє стійкості громади в умовах кризових явищ, підвищуючи готовність до катастроф, здатність до колективних дій, що сприяє встановленню належного рівня інформування, соціального навчання та формуванню громадянської відповідальності [17].

Соціальний капітал розглядається як комплексна характеристика, що поєднує індивідуальний та колективний вимір, відображає сформованість соціальних мереж, взаємність у цих мережах та формує певну цінність для досягнення спільних цілей. З цієї позиції зазначається, що соціальний капітал – це концепція, що охоплює соціальні взаємодії та членство в групах, може впливати на добробут як на індивідуальному, так і на громадському рівнях. Ця концепція за останні десятиліття набула значну популярність у науковому та практичному вимірі, особливо у контексті стійкості та управління кризовими ситуаціями. Йдеться про те, що соціальний капітал виступає підґрунтям для розуміння реакцій на суспільні кризи. На індивідуальному рівні соціальний капітал забезпечує доступ до підтримки та інформації навіть у періоди соціальних обмежень. На рівні громади він сприяє збереженню ресурсів, таких як довіра, підтримка, поширення норм і інформації, а також координації колективних дій [7].

У дослідженнях, присвячених проблематиці формування соціального капіталу на рівні громад, соціальний капітал часто визначають як соціальні стосунки та мережі, що забезпечують ресурси для протистояння кризам. Такі концептуалізації охоплюють різні структури та зосереджуються на зв'язках між акторами, ознаках, що формують результати (соціальні норми, довіра, спільні цілі), а також на способах їх інтеграції. Визнання того, що соціальні відносини можуть призводити до різних типів, якостей і масштабів результатів, зумовило відхід від розгляду соціального капіталу як виключно позитивного явища [4]. Зокрема, у багатьох випадках соціальний капітал може посилювати соціально-економічне виключення або опір, що підкреслює важливість ролі влади та норм у визначенні того, що відбувається і для кого соціальний капітал приносить користь. Також відзначається, що соціальний капітал визначається як ресурс, який лежить в основі ефективних індивідуальних і колективних дій. Наприклад, поняття соціального капіталу широко використовується для розуміння втручань, спрямованих на підвищення адаптивних спроможностей і стійкості. Це включає заходи, безпосередньо пов'язані зі зміною клімату та локальні дії громад у відповідь на природні небезпеки, а також ширші ініціативи для стимулювання економічного розвитку та посилення участі населення у колективному прийнятті рішень. Соціальний капітал також часто концептуально розглядається як основа стійкості громад [4].

Численні теоретичні підходи та емпіричні дослідження демонструють взаємообумовленість формування соціального капіталу та процеси запровадження інновації, що підвищує ефективність державного управління та розвиток громад. Для оцінки соціального капіталу у країнах світу розроблено кількісні інструменти, що вимірюють його ключові складові. Так, одним із таких інструментів є Глобальний індекс сталої конкурентоспроможності, який дозволяє систематично оцінювати соціальний капітал на національному рівні. Цей Глобальний індекс використовується для оцінки соціальної згуртованості, довіри та добробуту суспільства у багатьох країнах світу. В межах Індикаторів соціального капіталу виокремлено ключові фактори для вимірювання соціальної згуртованості та добробуту, зокрема: системи охорони здоров'я (оцінка якості систем охорони здоров'я на основі показників ефективності); здоров'я населення (аналіз поточного здоров'я населення за статистикою здоров'я); гендерна рівність (доступність і рівень гендерних можливостей і рівності у всіх соціальних, освітніх та економічних аспектах); рівність доходів (рівень розподілу доходів і багатства, а також рівність по всій економіці); безпека та злочинність (оцінка показників ефективності безпеки для громадян країни); свобода (оцінка індивідуальних свобод, включаючи політичні, економічні, соціальні та

релігійні) [11].

Найвищі показники переважно демонструють європейські країни (Норвегія, Ісландія, Нідерланди, Швеція, Данія та ін.). Більшість країн Африки, стикаються з проблемами у сфері надання медичної допомоги, прав людини та безпеки, що пояснює нижчі за середні показники соціального капіталу. Об'єднані Арабські Емірати значно підвищили показники у низці кластерів, включно з доступністю медичної допомоги, загальним здоров'ям, низьким рівнем злочинності та доступністю державних послуг. Японія посідає сьоме місце та займає третю позицію серед топ-30 країн, які не є європейськими країнами. США займають 177 місце за соціальним капіталом через низьку доступність медичної допомоги, нижчі за середні показники здоров'я, високий рівень злочинності та зростаючу нерівність. Китай займає 55-те місце, Індія – 107, Бразилія – 186-те за соціальним капіталом, демонструючи різноманітні підходи до соціального розвитку серед економік, що розвиваються [11].

В українських наукових джерелах (Н. Довбиш, 2025) досліджує соціальний капітал в межах концепції, яку запропонував Р. Патнем, де визначено три основні типи соціального капіталу: зв'язуючий соціальний капітал (bonding social capital) – наявні сталі внутрішньогрупові зв'язки; об'єднувальний соціальний капітал (bridging social capital) – формується через горизонтальні зв'язки, сприяє соціальній інтеграції, довірі та взаємодії у суспільстві; зв'язковий соціальний капітал (linking social capital) – відображає вертикальні взаємозв'язки між громадянами, органами влади, бізнесу або міжнародними організаціями із забезпеченням доступу до ресурсів та впливу [1]. Йдеться про те, що в умовах правового режиму воєнного стану відбувається зміщення фокусу з інституційної (вертикальної) довіри до встановлення горизонтальних зв'язків і побудови неформальних мереж. Зроблено наголос, що це узгоджується із концепцією Р. Патнема, де побудова взаємозв'язків здійснюється у горизонтальному вимірі, що сприяє зміцненню соціальної довіри та згуртованості суспільства. Відзначено, що в українському контексті даний концептуальний підхід набуває нового значення, зокрема, це збільшення можливостей ситуативної мобілізації ресурсів та підвищення рівня спроможності щодо самоорганізації громад в умовах ризиків та криз різного характеру [1].

В інших українських публікаціях соціальний капітал розглядається як основний ресурс територіальних громад, здатний забезпечувати ефективну взаємодію між суб'єктами місцевого розвитку, підвищувати рівень довіри, сприяти консолідації зусиль населення та органів влади, а також мобілізувати внутрішні резерви громади для вирішення актуальних соціально-економічних проблем. Посилення тенденцій формування соціального капіталу на рівні територіальних громад в Україні спостерігається в умовах децентралізації, що відповідає європейській практиці реалізації соціально-економічних завдань, визначених урядовими програмами та планами місцевого розвитку. На думку Т. А. Заяць та Г. О. Краєвської (2020) організаційно-економічний підґрунтям розвитку соціального капіталу територіальних громад є створення дорадчих органів, які виконують ряд представницьких, організаційних, інформаційних та розпорядчих функцій задля ефективної реалізації процесів реформування [2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, встановлено, що соціальний капітал є складним та багатовимірним явищем. Соціальний капітал охоплює соціальні мережі, норми, довіру та взаємодію між суб'єктами суспільних відносин і характеризується як важливий ресурс забезпечення ефективності публічного управління. Визначено, що його структура включає структурний, реляційний та когнітивний виміри, які формуються на різних рівнях, що обумовлює комплексний характер його прояву. Узагальнення наукових підходів надало можливість виокремити основні типи соціального капіталу, зокрема: соціальний капітал, який відображає силу спільнот, міжособистісних відносин і рівень довіри в суспільстві; капітал знань, що охоплює накопичені кращі практики та усталені способи

ведення діяльності, які сприяють інноваціям у сфері управління та бізнес-процесів; інституційний капітал, що характеризує якість і надійність системи врядування, а також взаємодію між установами та організаціями. Зроблено наголос, що соціальний капітал відіграє провідну роль у підвищенні ефективності публічного управління через зміцнення довіри між громадянами та органами влади, розвиток партнерської взаємодії та підвищення якості надання публічних послуг.

В умовах сучасних трансформаційних змін, децентралізації та воєнного стану в Україні зростає значення соціального капіталу як чинника стійкості територіальних громад, їх здатності до самоорганізації, мобілізації внутрішніх ресурсів та адаптації до кризових явищ. Прослідковується зміщення акценту з вертикальних форм довіри до розвитку горизонтальних зв'язків і неформальних мереж, що сприяє посиленню соціальної згуртованості. Виявлено, що відсутність єдиного підходу до концептуалізації соціального капіталу, чітких механізмів його формування та використання, а також узгодженої системи індикаторів його оцінювання ускладнює ефективне застосування цього ресурсу у практиці публічного управління.

Отже, поглиблення наукового осмислення та практичного використання соціального капіталу є важливою передумовою підвищення ефективності публічного управління, розвитку територіальних громад і забезпечення соціальної згуртованості в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Довбиш Н. Соціальний капітал територіальних громад: адаптація моделі Р. Патнема до українських реалій. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2025. № 28 (2). С. 189-194. DOI: <https://doi.org/10.15421/172558>
2. Заяць Т. А., Краєвська Г. О. Розвиток соціального капіталу територіальних громад в Україні. *Економіка України*. 2020. № 12. С. 56-72. URL: https://www.researchgate.net/publication/359711810_ROZVITOK_SOCIALNOGO_KAPITALU_TERITORIALNIH_GROMAD_V_ukraini
3. Bonomi Savignon A. Linking Social Capital and Government Performance: a Public Management Perspective. URL: https://www.academia.edu/1763368/Linking_Social_Capital_and_Government_Performance_a_Public_Management_Perspective
4. Carmen E., Fazey I., Ross H., Bedinger M., Smith F. M., Prager K., McClymont K., Morrison D. Building community resilience in a context of climate change: The role of social capital. *Ambio*. 2022. Vol. 51. P. 1371-1387. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13280-021-01678-9>
5. Claridge T. Current definitions of social capital academic definitions in 2019. *Institute for Social Capital*. January, 15, 2020. URL: <https://www.socialcapitalresearch.com/current-definitions-of-social-capital/>
6. Claridge T. How to measure social capital. *Institute for Social Capital*. August 20, 2017. URL: <https://www.socialcapitalresearch.com/measure-social-capital/>
7. Eriksson M., Santosa A., Zetterberg L., Scarpa S., Ng N. Social capital as a protective resource in times of social crisis – lessons learned from the COVID-19 pandemic. A mixed-method study protocol. *Frontiers in Public Health*. 2025. Vol. 13. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12580078/>
8. Kangro K., Lepik K.-L. Transforming the public sector through harnessing social capital and innovation in rural Estonia. *Future Public Governance and Global Crises*. 2025. P. 103-119. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781035318674.00016>
9. Pylypenko H. M., Pylypenko Yu. I., Dubiei Yu. V., Solianyk L. G., Pazynich Yu. M., Buketov V., Smoliński A., Magdziarczyk M. Social capital as a factor of innovative development. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2023. Vol. 9. Iss. 3. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100118>
10. Social capital in the UK: April 2020 to March 2021. *Office for National Statistics*. URL:

<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/wellbeing/bulletins/socialcapitalintheuk/april2020tomarch2021>

11. Social Capital Index. *Solability*. URL: <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/social-capital-index> (дата звернення: 30.11.2025).

12. Social Capital. *Ebrary.net*. URL: https://ebrary.net/63567/political_science/social_capital

13. Suebvises P. Social capital, citizen participation in public administration, and public sector performance in Thailand. *World Development*. 2018. Vol. 109. P. 236-248. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.05.007>

14. Wang Y., Zhu H., Aziz N., Liu Y. Does social capital improve the effectiveness of public service? An insight from rural-to-urban migrants in China. *Social Indicators Research*. 2023. Vol. 165. Iss. 2. P. 431-452. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9576137/>

15. Wang Z., McNally R., Lenihan H., Li C. Social capital as a barrier to innovation: The mediating role of job autonomy. *Finance Research Letters*. 2025. Vol. 72. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2024.106530>

16. What is social capital? *What Works Wellbeing*. October, 2022. URL: <https://whatworkswellbeing.org/resources/what-is-social-capital/> (дата звернення: 25.11.2025).

17. Zhao G., Hui X., Zhao F., Feng L., Lu Y., Zhang Y. How does social capital facilitate community disaster resilience? A systematic review. *Frontiers in Environmental Science*. 2024. Vol. 12. P. 1-21. DOI: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1496813>

References

1. Dovbysh, N. (2025). Sotsialnyi kapital terytorialnykh hromad: adaptatsiia modeli R. Putnema do ukraïnskykh realii [Social capital of territorial communities: adaptation of R. Putnam's model to Ukrainian realities]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani*, 28 (2), 189-194. Retrieved from <https://doi.org/10.15421/172558> [in Ukrainian].

2. Zaiats, T. A., Kraïevska, H. O. (2020). Rozvytok sotsialnoho kapitalu terytorialnykh hromad v Ukraïni [Development of social capital of territorial communities in Ukraine]. *Ekonomika Ukraïny*, 12, 56-72. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/359711810_ROZVITOK_SOCIALNOGO_KAPITALU_TERYTORIALNIH_GROMAD_V_ukraïni [in Ukrainian].

3. Bonomi Savignon, A. Linking Social Capital and Government Performance: a Public Management Perspective. Retrieved from https://www.academia.edu/1763368/Linking_Social_Capital_and_Government_Performance_a_Public_Management_Perspective [in English].

4. Carmen, E., Fazey, I., Ross, H., Bedinger, M., Smith, F. M., Prager, K., McClymont, K., Morrison, D. (2022). Building community resilience in a context of climate change: The role of social capital. *Ambio*, 51, 1371-1387. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s13280-021-01678-9> [in English].

5. Claridge, T. (2020). Current definitions of social capital academic definitions in 2019. Institute for Social Capital. Retrieved from <https://www.socialcapitalresearch.com/current-definitions-of-social-capital/> [in English].

6. Claridge, T. (2017). How to measure social capital. Institute for Social Capital. Retrieved from <https://www.socialcapitalresearch.com/measure-social-capital/> [in English].

7. Eriksson, M., Santosa, A., Zetterberg, L., Scarpa, S., Ng, N. (2025). Social capital as a protective resource in times of social crisis – lessons learned from the COVID-19 pandemic. A mixed-method study protocol. *Frontiers in Public Health*, 13. Retrieved from <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12580078/> [in English].

8. Kangro, K., Lepik, K.-L. (2025). Transforming the public sector through harnessing social capital and innovation in rural Estonia. *Future Public Governance and Global Crises*, 103-119. Retrieved from <https://doi.org/10.4337/9781035318674.00016> [in English].

9. Pylypenko, H. M., Pylypenko, Yu. I., Dubiei, Yu. V., Solianyk, L. G., Pazynich, Yu. M., Buketov, V., Smoliński, A., Magdziarczyk, M. (2023). Social capital as a factor of innovative development. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 9, 3. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.joitmc.2023.100118> [in English].
10. Social capital in the UK: April 2020 to March 2021. Office for National Statistics. Retrieved from <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/wellbeing/bulletins/socialcapitalintheuk/april2020tomarch2021> [in English].
11. Social Capital Index. Solability. Retrieved from <https://solability.com/the-global-sustainable-competitiveness-index/social-capital-index> [in English].
12. Social Capital. Ebrary.net. Retrieved from https://ebrary.net/63567/political_science/social_capital [in English].
13. Suebvises, P. (2018). Social capital, citizen participation in public administration, and public sector performance in Thailand. *World Development*, 109, 236-248. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.05.007> [in English].
14. Wang, Y., Zhu, H., Aziz, N., Liu, Y. (2023). Does social capital improve the effectiveness of public service? An insight from rural-to-urban migrants in China. *Social Indicators Research*, 165, 2, 431-452. Retrieved from <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9576137/> [in English].
15. Wang, Z., McNally, R., Lenihan, H., Li, C. (2025). Social capital as a barrier to innovation: The mediating role of job autonomy. *Finance Research Letters*, 72. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.frl.2024.106530> [in English].
16. What is social capital? (2022). What Works Wellbeing. Retrieved from <https://whatworkswellbeing.org/resources/what-is-social-capital/> [in English].
17. Zhao, G., Hui, X., Zhao, F., Feng, L., Lu, Y., Zhang, Y. (2024). How does social capital facilitate community disaster resilience? A systematic review. *Frontiers in Environmental Science*, 12, 1-21. Retrieved from <https://doi.org/10.3389/fenvs.2024.1496813> [in English].